

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 28 december 2022

Mål nr

B 5097-22

PARTER

Klagande

1. EI

Ombud och offentlig försvarare: Advokat KS

2. AL

Ombud och offentlig försvarare: Advokat KEE

Motpart

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

SAKEN

Grovt narkotikabrott m.m.

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts dom 2022-07-01 i mål B 5528-22

DOMSLUT

Högsta domstolen ändrar hovrättens domslut på så sätt att Högsta domstolen beträffande EI bestämmer fängelsestraffet till fyra år och beträffande AL bestämmer fängelsestraffet till tre år och tio månader.

KS ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av EI i Högsta domstolen med 13 069 kr. Av beloppet avser 10 455 kr arbete och 2 614 kr mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

KEE ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av AL i Högsta domstolen med 14 718 kr. Av beloppet avser 10 454 kr 50 öre arbete, 1 320 kr tidspillan och 2 943 kr 60 öre mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN M.M.

EI har yrkat att Högsta domstolen ska frikänna honom från ansvar för grovt narkotikabrott och grovt vapenbrott eller, i andra hand, lindra påföljden.

AL har yrkat att Högsta domstolen ska frikänna honom eller, i andra hand, lindra påföljden. Han har yrkat också att Högsta domstolen ska ogilla yrkandet om förverkande.

Riksåklagaren har medgett att påföljderna lindras.

Högsta domstolen har meddelat det prövningstillstånd som framgår av punkten 9.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. Den 19 oktober 2021 kontaktade AL en polisman för att berätta att han var tvingad att sälja narkotika och att han fruktade för sitt liv. Den 5 november tog både han och EI en akut kontakt med polisen. EI lämnade uppgifter om narkotikahandlingen av motsvarande slag som AL redan lämnat. De evakuerades därefter för placering på hemlig ort.
2. Med anledning av uppgifterna genomfördes dagen efter en husrannsakan på den adress där de båda bodde. I lägenheten påträffades bland annat narkotika och en halvautomatisk pistol.
3. EI och AL åtalades för grovt narkotikabrott för att de tillsammans och i samförstånd olovligen i överlåtelsesyfte förpackat, förvarat och innehaft 848,7 gram kokain, 6 251,97 gram cannabis, 10 864,2 gram cannabisharts, 72,3 gram cannabisharts/cannabis och 1,42 gram psilocinsvamp, som är narkotika. Enligt åklagaren var brottet grovt, eftersom det utgjort led i en verksamhet som bedrivits i större omfattning eller yrkesmässigt och avsett en särskilt stor mängd narkotika.
4. EI och AL åtalades också för grovt vapenbrott för att de tillsammans och i samförstånd hade innehaft en halvautomatisk pistol utan att ha rätt till det. Enligt åklagaren var brottet grovt, eftersom vapnet var av särskilt farlig beskaffenhet och innehades i en sådan miljö att det typiskt sett kunde befaras komma till brottslig användning.
5. EI åtalades samtidigt för tre fall av narkotikabrott.
6. Tingsrätten dömde EI och AL för grovt narkotikabrott och grovt vapenbrott. EI dömdes dessutom för tre fall av narkotikabrott.

7. Det samlade straffvärdet uppgick enligt tingsrätten beträffande EIs brottslighet till omkring fängelse sex år och två månader och beträffande ALs brottslighet till fängelse sex år. Tingsrätten beaktade den press som EI och AL stått under och att det hade förekommit hot mot dem. Vidare beaktade tingsrätten att både EI och AL medverkat vid utredningen av brotten. Straffet bestämdes mot den bakgrunden beträffande EI till fängelse fem år och fem månader och beträffande AL till fängelse fem år och tre månader.

8. Hovrätten har inte gjort någon annan bedömning än tingsrätten i fråga om gärningarnas sammanlagda straffvärde. Hovrätten har även instämt i tingsrättens bedömning avseende straffmätningen. Därutöver har hovrätten, med beaktande av att EIs och ALs rätt till en rättvis rättegång åsidosatts på sådant sätt att det bör påverka straffmätningen, satt ned fängelsestraffets längd för var och en av dem med ytterligare tre månader. Straffet har därför beträffande EI bestämts till fängelse fem år och två månader och beträffande AL till fängelse fem år.

9. Högsta domstolen har beviljat prövningstillstånd i fråga om påföljd. Det har skett med utgångspunkt i vad hovrätten funnit utrett avseende det faktiska händelseförloppet och i fråga om uppsåt.

Frågan i Högsta domstolen

10. Frågan i Högsta domstolen är vilken strafflindring som ska ges en tilltalad som har lämnat uppgifter av väsentlig betydelse för utredningen av brottet (se 29 kap. 5 § första stycket 5 brottsbalken; numera 29 kap. 5 a § första stycket).

Den rättsliga regleringen

Billighetsskäl

11. Vid straffmätningen ska rätten i skälig omfattning beakta vissa billighetsskäl (se 29 kap. 5 § och 5 a § brottsbalken). Det är främst fråga om omständigheter som är hänförliga till den tilltalades person eller som har inträffat efter brottet. Även andra omständigheter kan beaktas. De olika billighetsskälen kan överlappa varandra.

12. Det finns i grunden anledning till en viss restriktivitet vid användningen av billighetsskälen så att tillämpningen inte medför risker för en oenhetlig praxis. Det krävs därför att skälen har en viss tyngd för att en straffflindring ska ske. (Se ”Mordet med brödkniven” NJA 2021 s. 377 p. 18 med där gjorda hänvisningar.)

13. Men när ett billighetsskäl väl har konstaterats, måste det kunna få ett märkbart genomslag. Allmänt gäller att reduceringen av straffet bör vara beroende av dels den straffvärdenivå som den aktuella brottsligheten ligger på, dels av billighetsskälets styrka och art. Rör det sig om mycket höga straffvärden kan det bli aktuellt att mera påtagligt reducera ett fängelsestraff. Vid kortare fängelsestraff bör reduktionen begränsas till en eller annan månad. (Se ”Mordet med brödkniven” p. 19.)

Medverkan till utredningen

14. Genom en lagändring 2015 infördes som ett billighetsskäl i 29 kap. 5 § första stycket 5 en möjlighet att vid straffmätningen beakta om den tilltalade lämnat uppgifter av väsentlig betydelse för utredningen av brottet. Paragrafen gav redan tidigare möjlighet att beakta om den tilltalade angett sig frivilligt. Sedan den 1 juli 2022 har bestämmelsen flyttats till 29 kap. 5 a § första stycket; någon ändring i sak är inte avsedd (se prop. 2021/22:186 s. 119).

15. En grundtanke bakom regleringen är att en misstänkt som medverkar till utredningen av det egna brottet så att händelseförloppet klargörs typiskt sett ger uttryck för ett ansvarstagande och en vilja att klara upp och ställa till rätta efter sig, liksom att ta avstånd från den brottsliga gärningen. En medverkan kan också bidra till en effektivare utrednings- och lagföringsprocess. Ett sådant agerande ska därför premieras vid påföljdsbestämningen. Strafflindringsgrunden är avsedd att utgöra ett tydligt incitament för en misstänkt person att medverka vid utredningen av det egna brottet. (Jfr prop. 2014/15:37 s. 18.)

16. Vilka motiv den tilltalade har haft att medverka till utredningen är emellertid inte av direkt betydelse. God vilja, ånger eller ansvarstagande är inte i sig tillräckligt för att strafflindring ska komma i fråga. En tilltalad som visar vilja att medverka till utredningen, men av olika praktiska skäl inte kan detta, exempelvis för att det redan finns fullödiga bevisning, ska således inte få ett lägre straff på denna grund. Ett erkännande är inte heller i sig tillräckligt för att bestämmelsen ska tillämpas. Regeln ska därför inte tillämpas exempelvis när en person har blivit tagen på bar gärning eller har erkänt efter det att utredningen har nått så långt att det redan finns övertygande bevisning om hans eller hennes skuld. (Jfr a. prop. s. 20 ff.)

17. En relevant medverkan ska normalt innefatta en utförlig redogörelse för händelseförloppet eller någon annan information av betydelse för utredningsarbetet. Det kan t.ex. vara fråga om uppgifter om kontakter som den tilltalade har haft, utpekande av personer som kunnat lämna upplysningar om olika förhållanden eller anvisning av platser av betydelse, såsom var en försvunnen person, ett mordvapen, narkotika, sprängmedel eller skjutvapen finns. (Jfr prop. 2021/22:186 s. 59 och 119.)

18. Ett krav för att regeln ska vara tillämplig är att uppgifterna är av väsentlig betydelse för utredningen. Det krävs inte att det är klarlagt att den

tilltalades medverkan i utredningen faktiskt har lett till resultat som annars inte hade kunnat uppnås. Inte heller behöver det stå klart i det enskilda fallet att medverkan verkligen har lett till att utredningen kunnat genomföras snabbare och enklare. Det räcker med att den tilltalade har medverkat på ett sätt som har varit ägnat att på något väsentligt sätt föra utredningen framåt.

19. För storleken på en straffreduktion till följd av den tilltalades medverkan har det betydelse hur omfattande medverkan har varit samt vilket slag av uppgifter som har lämnats (se ”Narkotikadistributören” NJA 2021 s. 525 p. 22). Det är särskilt betydelsefullt om brottsligheten inte hade kunnat klaras upp utan medverkan under utredningen. Även allvaret i den aktuella brottsligheten bör tillmätas betydelse. (Jfr prop. 2021/22:186 s. 63 f. och 119 f.)

Bedömningen i detta fall

Brottslighetens straffvärde

20. Som hovrätten funnit ska EI och AL dömas för grovt narkotikabrott och grovt vapenbrott och EI därutöver för tre fall av narkotikabrott.

21. Det samlade straffvärdet beträffande EIs brottslighet motsvarar fängelse sex år och beträffande ALs fängelse fem år och tio månader. Vid denna bedömning har det tagits hänsyn till de nödliknande inslag som hovrätten beaktat vid straffmätningen och som avses i 29 kap. 3 § första stycket 5 brottsbalken.

EIs och ALs medverkan har varit av väsentlig betydelse

22. AL har, utan att någon misstanke om brott funnits mot honom, kontaktat polisen och berättat om omständigheterna kring en pågående narkotikaförsäljning som han själv varit inblandad i och om att det fanns såväl narkotika som ett vapen i hans bostad. Den information som AL har lämnat får, som hovrätten funnit, anses ha lämnats också för EIs räkning. Därefter har

även EI berättat om delaktighet i den pågående narkotikahanteringen och om att det fanns narkotika och ett vapen i bostaden.

23. Med anledning av uppgifterna har en husrannsakan genomförts i bostaden där beslag av narkotika och vapen som utgör grund för åtalet har kunnat göras. I senare polisförhör har AL och EI lämnat relativt utförliga och konkreta uppgifter om den egna brottsligheten.

24. De uppgifter som EI och AL lämnat har haft väsentlig betydelse för utredningen och ska leda till en nedsättning av straffet. Även om AL har tagit den första kontakten med polisen och lämnat något mer omfattande uppgifter än EI, får deras medverkan vid utredningen i huvudsak ses som ett gemensamt agerande. Deras respektive medverkan får därför bedömas som likvärdiga.

25. Det bör tilläggas att EIs och ALs medverkan till en del kan ha haft andra orsaker än att de ville ta ansvar för sina gärningar, och att de handlade i omsorg om sin egen personliga säkerhet. Detta bör dock inte påverka bedömningen av om det finns skäl att sätta ned straffet; det centrala är att de har medverkat på ett sätt som var ägnat att klara upp brotten (jfr p. 16).

Påverkan på straffmätningen

26. Frågan är då vilken påverkan på straffmätningen som denna medverkan bör ha.

27. I ”Narkotikadistributören”, där brottslighetens straffvärde motsvarade fängelse i fem år och tre månader, kom Högsta domstolen fram till att straffet skulle sänkas med sex månader. Den tilltalade hade medverkat i ett tidigt skede av förundersökningen genom utförliga och konkreta uppgifter och medverkan var ägnad att väsentligt underlätta förundersökningen. Samtidigt stöddes misstankarna mot honom emellertid av annan utredning, bl.a. beslag som

gjordes i anslutning till att han greps. (Se ”Narkotikadistributören”, p. 34–36.)

28. De utförliga uppgifter som EI och AL lämnade hade avgörande betydelse för utredningens genomförande, för att det kunde säkras bevisning och för att det över huvud taget inleddes en förundersökning. Deras medverkan har lett till att grova brott har kunnat klaras upp. Med hänsyn till graden av medverkan och till brottslighetens straffvärde bör straffet för var och en av dem sänkas med två år.

Rätten till en rättvis rättegång

29. EI och AL har gjort gällande att deras rätt till en rättvis rättegång enligt artikel 6.1 i Europakonventionen har kränkts genom att de inte har underrättats om sin rätt att inte behöva yttra sig angående brottsmisstanken eller medverka till utredningen.

30. Det framgår av utredningen att de poliser som hade kontakt med AL vid den första kontakten den 19 oktober 2021 och de efterföljande tillfällena ställdes inför en komplicerad valsituation med överväganden om AL skulle få hjälp med att hoppa av den brottsliga verksamheten eller medverka till en förbättring av situationen genom att bli informatör. När sedan både EI och AL den 5 november 2021 kontaktade polisen var situationen akut. Någon anklagelse om brott förelåg inte vid denna tidpunkt och en betydande del av den information som lämnades var sådan som behövdes för att medge en bedömning av hur man skulle hantera den uppkomna situationen.

31. Rätten till en rättvis rättegång kan mot bakgrund av omständigheterna inte sägas ha åsidosatts på ett sådant sätt att det får någon inverkan på straffet.

Hot till följd av polissamarbetet

32. EI har gjort gällande att det även ska beaktas att han till följd av sitt samarbete med polisen kommer att leva under hot om allvarliga repressalier och att hans möjligheter att leva ett normalt liv därmed kommer att vara påtagligt inskränkta. Det är dock inte fråga om en sådan situation att det ska påverka straffet.

Samlad bedömning

33. Mot denna bakgrund ska hovrättens domslut ändras på så sätt att fängelsestraffets längd beträffande EI bestäms till fyra år och fängelsestraffets längd beträffande AL bestäms till tre år och tio månader.

I avgörandet har deltagit justitieråden Gudmund Toijer, Johnny Herre (referent), Svante O. Johansson, Dag Mattsson och Cecilia Renfors
Föredragande har varit justitiesekreteraren Heléne Åberg Benalal